

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אחרי מות, תשס"ג
מספר 493מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

איסור אכילת הדם

אחת המצוות המנויות בפרשתנו היא איסור אכילת הדם (שם יז, י-יב):

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש* האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב עמה. כי נפש הבשר בדם הוא ואתי נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר. על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוכם לא יאכל דם. כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת.

ננסה להתחקות אחר שורשי המצווה וטעמה. המצווה שנויה בספר דב' י"ב, כג-כה:

רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר. לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים. לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריו כי תעשה הישר בעיני ה'.
עיון במדרש על אתר (ספרי דברים פיסקא ע, כגו [מהדורת פינקלשטיין]) מעלה שתי מסקנות:
רק חזק לבלתי אכול הדם, רבי יהודה אומר מגיד שישאל שטופים בדם קודם מתן תורה יכול אף משקבלו אותה בשמחה מהר סיני תלמוד לומר רק. אמר רבי שמעון בן עזיי והלא שלש מאות מצות עשה בתורה כיוצא בזה לומר מה הדם שאין בכל המצות קל ממנו הזהירך הכתוב עליו שאר כל המצות על אחת כמה וכמה... כי הדם הוא הנפש, להגיד מה גרם.

מסקנה ראשונה: לפני מתן תורה היו בני-ישראל רגילים באכילת הדם.
מסקנה שנייה: חז"ל ראו את איסור אכילת הדם כמצווה שקל לקיים אותה יותר מכל שאר המצוות, כנראה בגלל הסלידה מאכילת הדם. משמע שחל שינוי בהתייחסות בני-ישראל לאכילת הדם לאחר קבלת התורה.
עתה נחזור לפרשתנו:

הלשון שהתורה נוקטת בתיאור עונשו של אוכל הדם (ויק' י"ז, י): **"ונתתי פני בנפש האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב עמה"**, חוזרת רק עוד פעם אחת בתורה, בפרשת קדשים, באיסור העבודה למלך (ויק', כ, א-ה). עובדה זו מאפשרת לנו להסיק שישנו קשר בין שני האיסורים, דהיינו שאכילת הדם קשורה הייתה במקורה בעבודה זרה, ואם אכן מסקנה זו נכונה הרי שתהליך הפנמת האיסור לא היה פשוט, כפי שתהליך ההתגברות על יצר עבודה זרה בישראל היה ארוך ומורכב.

על הקשר בין שני האיסורים עמד הרמב"ם ב"מורה נבוכים" בפרק מו:
ודע כי ה"צאבה"¹ היה הדם אצלם טמא מאד, ועם זאת היו אוכלים אותו בדמותם שהוא מזון השדים, וכאשר אוכלו מי שאוכלו כבר נתחבר עם השדים, ויבואו אליו ויודיעוהו העתידות כפי שמדמים ההמון מעניני השדים... כל אלה השקפות שהלכו אחריהן באותן הזמנים, והיו חשובות מפורסמות, לא היה ספק אצל ההמון באמתתן, ולכן באה התורה – השלמה אצל יודעיה – לסלק

* כל ההדגשות במאמר הן של המחבר.

¹ כת אלילית קדומה, ועיין במאמרה של פרופ' חנה כשר ב"דף השבועי" לפרשת חוקת, מס' 138.

את אלה החלאים המושרשים, ואסרה אכילת הדם... כי אכילתו היתה מביאה למין מעבודה זרה והיא עבודת השדים.

הוזהר אומר, איסור אכילת הדם נבע מזיקתו הישירה לעולם השדים ולצורך בגילוי העתיד, והוא סוג של עבודה זרה. הרמב"ם ממשיך ומסביר את תהליך ההיגמלות מאכילת הדם:

וטהרה את הדם ועשאתו מטהר מי שהוזה בו... וצוה להזותו על המזבח, ונעשת כל העבודה פזורו שם לא קבוצו... ושם מתפזר... והזהיר מלהתקבץ סביבו ולאכל שם ואמר 'לא תאכלו על הדם'... והנה נגמר הענין ושלמה המטרה להפך האחוה בין השוטים באמת ובין שדיהם.

כלומר, הדרך שבה חניכה התורה את בני ישראל הייתה בזה שציוותה את בני-ישראל לעשות שימוש בדם לצורך היטהרות, הן בדרך ההזאה על הטמאים והן בהזאתו על המזבח. שפיכתו באה כניגוד למנהג שהיה שכית, של ריכוז הדם בגומה ואכילה מסביב לדם, כביכול בשיתוף עם השדים. אך לא כן יוצא מפשט הדברים, שהרי התורה מדגישה שלוש פעמים את העובדה שהאיסור מבוסס על הזיקה בין הדם לנפש.

אמנם ניתן להסביר את דברי הרמב"ם כדעת הריטב"א ב"ספר הזכרון", בכך שהצאבה חשבו שהדם הוא מזונם של השדים כי הוא קרוב לנפש החיונית, ולכן התורה הדגישה את האיסור מצד הנפש, כי היא הסיבה שהביאה למחשבת הצאבה. אולם ניתן להסביר זאת בצורה שונה, כפי שהרמב"ם פירש את פס' יא:

והראוי שנפרש בטעם איסורו כי ה' ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם... כי חיותם בעבור האדם. והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם, ושתהיה הנפש שבהם כפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך, לא שיאכלהו, כי אין לבעל נפש שיאכל נפש, כי הנפשות כולן לאל הנה. כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה. מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד, ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים בלב, תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל... ולכן אמר כי באדם ובבהמה נפש בדם, ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת, אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה'... ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו.

אם כן, שלושה טעמים מציע הרמב"ם:

1. מכיוון שהדם מייצג את הנפש וכל הנפשות שייכות לבוראן, אין זה ראוי שהאדם יאכל גם את "הנפש".
2. אכילת דם הבהמה עלולה להטביע באוכל את המאפיינים שלה, דהיינו "הנפש הבהמית" תדבק בנפש האדם ותקלקל מידותיה.
3. הדם הנשפך על המזבח נועד לכפר על נפש האדם החוטא ולכן הוא לא ניתן לאכילה.

לסיכום:

מצוות איסור אכילת הדם ניתנה לבני ישראל על מנת לחנכם להתנהג בדרך הרצויה לפני הקב"ה, דרך של הכרת חשיבות כל הברואים, וכן על מנת להעבירם תהליך של סובלימציה – עידון הנפש, במסגרת הצורך להתקדש "במותר לך", כדבריו המפורסמים של הרמב"ם ל"קדושים תהיו": הותר לך הבשר, אך הדם אינו כלול עמו.

בצורה דומה מסביר המדרש בויקרא רבה, כב, ח [מהדורת מרגליות]:

לפי שהיו ישראל להוטים אחרי עבודה זרה במצרים והיו מביאים קרבנותיהם לשעירים, אמר

הקב"ה: יהיו מקריבין לפני ויהיו נפרשים מע"ז והם ניצולים.

דהיינו, כפי שניתן ללמוד מדברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים" - ההתבוננות במצוות התורה מביאה אותנו להבנת תהליך עיצובו המוסרי-דתי של עם ישראל ע"י הנהגת הקב"ה, כמאמרו המפורסם של רב המופיע בבראשית רבה [תיאודור-אלבק], פרשה מד, טו:

רב אמר: לא נתנו המצוות אלא לצרוף את הבריות בהם, וכי מה אכפת לו להקב"ה מי ששוחט מן הצואר ומי ששוחט מן העורף, הוי לצרוף את הבריות.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים